

Tieteestä tiedoksi

Urpu Strellman & Johanna Vaattovaara
(toim.): *Tieteen yleistajuistaminen*. Helsinki: Gaudeamus 2013. 281 s.
ISBN 978-952-495-263-7.

Urpu Strellmanin ja Johanna Vaattovaaran toimittama artikkelikokoelma tieteen yleistajuistamisesta on saanut laajalti huomiota. Arvioita ja esittelyjä on julkaistu *Helsingin Sanomia* myöten (Eloranta 2013). Lukijoitakin on varmasti ollut suuri joukko, sillä jo pian ilmestymisensä jälkeen kirjasta otettiin toinen painos. Kirjalle on siis ollut tarvetta, ja se onkin ensimmäinen suomenkielinen tieteen yleistajuistamista kattavasti käsittelevä teos.

Jo kirjan ensimmäisellä sivulla, esipuheessa, tuodaan esiin kirjanteon lähtökohta: tieteentekijöiden osallistuminen yhteiskunnalliseen vuorovaikutukseen. Tämä tehtävä – tuttavallisesti YVV – tunnetaan myös tutkijoiden kolmantena tehtävänä opetuksen ja tutkimuksen rinnalla. Esipuhetta seuraavassa johdannossa Arto Mustajoki muistuttaa, kuinka tutkijat ovat vaikuttaneet yhteiskunnassa oikeastaan yliopistojen perustamisesta lähtien. He ovat esimerkiksi kirjoittaneet oppikirjoja ja tietosanakirja-artikkeleita ja näin levittäneet asiantuntemustaan tiedeyhteisön ulkopuolelle. Mustajoki huomauttaa terävästi myös yleistajuistamisen tarpeellisuudesta: vaikka tietoa nykyisin tuotetaan entistä enemmän, se ei juuri näytä muuttuvan kansalaisten kasvavaksi tietovarannoksi. Kenties meidän tutkijoiden tulisi entistä analyttisemmin miettiä myös yleistajuistamisen kanavia? Verkossa kirjoittaminen ja keskustelupalstoilla keskusteleminen voivat joskus olla tehokkaampia välineitä kuin esimerkiksi lehtijutun laatiminen.

Kirjassa puhutaan otsikonkin mukaisesti yleistajuistamisesta, ei siis populaa-

ristamisesta tai kansantajuistamisesta, kuten toisinaan on ollut tapana. Tätä toimitajat perustelevat sillä, että tiedeviestintää on luontevinta tarkastella yhteiskunnallisena vuorovaikutuksena, ei niinkään tiedon tarjoamisena kansalle tutkijoiden torneista. Valinta on hyvin perusteltu. Toivottavasti yleistajuistamisesta puhuminen kirjan myötä entisestään leviää.

Teoksen 19 kirjoittajaa käsittelevät artikkelieissaan ja näkökulmalaatikoissaan paitsi yleistajuista kirjoittamista myös opettamista ja muuta suullista esiintymistä. Kirjoittamista tarkastellaan useista näkökulmista, ja esiin tulevat lehtijuttujen ja tietokirjojen lisäksi kirja-arviot ja verkkoon kirjoittaminen. Nostan seuraavassa esiin joitakin kirjan teemoja (ja kirjoittajia), ennen kaikkea sellaisia, joiden arvelen tuovan eniten uutta tietoa Virittäjän lukijoille.

Kirja jakautuu neljään päälukuun. Ensimmäisessä käydään läpi yleistajuisen ja tieteellisen rajapintaa, ja toisessa pohditaan, miten tutkimus saa julkisuutta. Kolmas, sivumäärältään laajin pääluku, on omistettu yleistajuiselle kirjoittamiselle, ja viimeisessä pääluvussa sijansa saa yleistajuinen puhuminen. Jokaisen pääluvun alussa on lyhyt teemaan johdattava johdanto, joka virittää lukijan mielenkiinnon aiheeseen ja kytkee luvun artikkelieita toisiinsa.

Jokainen tutkimus on yleistajuistamisen arvoinen

Jokaisessa tutkimuksessa on aihetta yleistajuistamiselle, ja jokaisella tutkimuksella on jokin ajankohtainen juonne. Nämä tutkijalle rohkaisevat sanat esittää ensimmäisessä pääluvussa Johanna Vaattovaara. Lisäksi hän antaa konkreettisia ohjeita aloittelevalle tutkijalle. Miten laatia houkutteleva tiedote väitöksestä, tai miten ra-

kentaa toimiva väitöksenalkajaisesityelmä? Yleistajuisen kirjoittamisen taitoja tarvitaan myös rahoitushakemuksissa. Vaatovaara muistuttaa, että hakijan tulee osata markkinoida omaa tutkimustaan ja ikään kuin myydä ideansa rahoittajalle. Esimerkiksi humanistille tällainen voi usein olla vastenmielistä, mutta silti sitä ei tulisi liiaksi kainostella.

Anne Nevgi käsittelee yliopisto-opetusta. Moni ei välttämättä heti tule ajatelleeksi, että varsinkin perusopinnoissa opettaja on myös yleistajuistaja, joka kaihtaa liikoja termejä ja teoretisointia ja antaa riittävästi konkreettisia esimerkkejä. Pedagogisesti osaava opettaja ottaa näin opiskelijat huomioon. Vaativuus kasvaa, kun opiskelijoiden osaaminen kasvaa.

Yleistajuistamisen etiikasta kirjoittaa artikkelissaan Krista Varantola. Vaikka yleistajuisiin teksteihin ei likikään aina sisälly lähdeluetteloa, tulee tutkijan muistaa sisällyttää tekstin yhteyteen lähdeviittaus. Se voi olla virke tekstin tai kappaleen lopussa, jossa mainitaan, mihin julkaisuihin tiedot perustuvat. Alkuperäisjulkaisu tulee mainita myös omaa tekstiä yleistajuistettaessa.

Ohjeita yleistajuiseen kirjoittamiseen

Kirjan toisessa pääluvussa näkökulma siirtyy tutkijoilta toimittajille tai ehkä pikemmin yliopistosta ja tiedeyhteisöstä median puolelle. A. P. Pietilä selvittää, miten media valitsee aiheensa. Hän antaa tutkijalle myös neuvoja siitä, miten myydä aiheensa medialle. Tulisi osata esimerkiksi kärjistää, dramatisoida, henkiloida ja viihteellistää. Yleisesti tarvitaan muuta kuin tieteellisen kirjoittamisen perussääntöjä. Tutkijan lähdeviittauksillekin voisi siis – valitettavasti – käydä huonosti. Artikkelissa tai koko kirjassa ei kuitenkaan käsitellä sitä, miten tutkijan ja median vastakkaisia tavoitteita voisi sovittaa yhteen. Olisi ollut kiinnostavaa lukea esimerkiksi jonkin yksittäisen tapauksen

avulla tällaisesta yhteentörmäyksestä ja sen ratkaisusta.

Yleistajuista kirjoittamista tarkasteltaessa kohteina ovat useanlaiset tekstit. Toini Rahtu ja Ulla Järvi käsittelevät artikkeleissaan uutisia ja muita lehtijuttuja. Molemmat muistuttavat, kuinka lehtijuttu kertoo heti alussa tärkeimmän asiansa. Otsikossa ja mahdollisessa ingressissäkin tämä yleensä näkyy. Loppua kohden edetään sitten vähemmän tärkeisiin. Tietokirjoja ja niiden tekemistä käsittelevät Urpu Strellman (tietokirjallisuuden lajit, tietokirjailijan ja kustantajan yhteistyö), Markku Löytönen (tietokirjan kirjoittaminen), Elina Heikkilä (kuvat ja kuvatekstit) sekä Markus Itkonen (tietokirjan typografia).

Verkossa ja haastateltavana

Kirjassa saa ansaitusti oman artikkelinsa myös verkkokirjoittaminen. Kimmo Svinhufvud kirjoittaa käytännöllisesti ja omia kokemuksiaan hyödyntäen erilaisista verkkokirjoituksista: blogikirjoituksista, verkkolehden artikkeleista ja (organisaatioiden) kotisivujen teksteistä. Verkossa kirjoittaja pääsee lehtijuttuja monipuolisemmin dialogiin ja vuorovaikutukseen lukijoiden kanssa. Kirjassa ei kuitenkaan laajemmin nosteta esiin tutkijoiden yleistä osallistumista ja kommentointia verkkokeskusteluissa. Tutkijoilla epäilemättä olisi paljon asiantuntemusta verkon lukuisilla foorumeilla, mutta missä määrin tutkija voi ja hänen kannattaa osallistua ja sanoa sanansa? Työaika ei tähän riittäisi, ja verkkokeskustelun sävyt voivat kääntyä rajuiksi ja rasakaiksi. Tätä ristiriitaista aluetta olisi voinut lyhyesti kommentoida.

Kirjan viimeinen pääluku esittelee yleistajuista puhumista. Tässäkin jaksossa lukija saa hyviä neuvoja omaan työhönsä. Esitelmöijän kannattaa muistaa, että puheessa tutkijalla on mahdollisuus tulla esiin useammassa roolissa kuin

kirjoittaessaan. Omakohtaisia kokemuksiakaan ei siis tarvitse vältellä, huomauttavat Maija Gerlander ja Tuuli-Mariia Nilsson. Radio- ja televisiohaastatteluja tarkasteleva Ismo Jokinen puolestaan sanoo, että toimittaja ei yleensä anna haastattelutavalle kysymyksiä etukäteen. Näin toimittaja ei tee ilkeyttään tai kiireen vuoksi, vaan siksi, että ennalta annetut kysymykset voisivat estää spontaaniuden ja luonnollisuuden. Lisäksi haastateltavan on hyvä pyrkiä ytimekkäisiin ja informatiivisiin lauseisiin, sillä haastattelusta ei tyyppillisesti voida käyttää kuin puolisen minuuttia. Jokinen rohkaisee tutkijoita vielä sanomalla, että haastattelusta ei koskaan kannata kieltäytyä, kun toimittaja sitä ehdottaa. Media tulisi nähdä mahdollisuutena, jonka avulla pääsee vaikuttamaan kansalaisten käsityksiin ja mielikuviin asioista.

Yhteistyön voima

Tieteen yleistajuistaminen on innostava ja helppolukuinen kirja. Sisältö on monipuolinen, ja kenties ylittääkin lukijan ennakko-oletukset. Artikkeleissa on luonnollisesti hieman toistoa, mutta myös hyödyllisiä viittauksia muualle kirjaan. Taitto on miellyttävä.

Jo johdannossa Arto Mustajoki antaa napakat ohjeet tieteen yleistajuistajalle.

Nämä tulevat perustellusti esiin kirjan artikkeleissakin. Tiedettä yleistajuistavan tulee ymmärtää se itsestään selvä, mutta silti liian usein unohtuva asia, että muut eivät tietotaustaltaan ole samanlaisia kuin me itse olemme. Kuulija tai lukija tulee siis osata ottaa hyvin huomioon. Tutkijan tulee myös uskaltaa supistaa ja yksinkertaistaa. Lisäksi kannattaa muistaa, että tiedeyhteisön ulkopuolella vanhakin tieteellinen tieto kelpaa, jos se kytketään ajankohtaiseen tai muuten merkitykselliseen asuun. Tutkija saa vaikkapa haastattelussa sanoa muidenkin tutkimista asioista, kun hän vain itse on riittävän hyvä asiantuntija käsiteltävässä asiassa.

Kirja auttaa tutkijaa ymmärtämään toimittajan ja median tavoitteita ja näkökulmia. Kirjan luettuaan toimittaja puolestaan osaa sujuvammin asettua tutkijan maailmaan. Tieteen yleistajuistamisessa tarvitaan entistä toimivampaa yhteistyötä tutkijoiden ja median välillä.

TERHI AINIALA
etunimi.sukunimi@helsinki.fi

Lähteet

ELORANTA, VILLE 2013: Tiede ja media puhuvat eri kieltä. – *Helsingin Sanomat* 1.3.2013. <http://www.hs.fi/kulttuuri/a1362031571141> (12.8.2013).